

## II. AKTUALNA TEMA

**Dinko Dubravčić\***

### **OPORAVAK HRVATSKOG GOSPODARSTVA I NJEGOV DALJNI RAZVITAK - ŠTO VLADA MOŽE PODUZETI? (osvrt na studiju Dubravka Mihaljeka)**

Studija D. Mihaljeka pod naslovom "Prilog razradi dugoročne strategije privrednog razvoja Hrvatske: Odakle početi, što poduzeti i kako to ostvariti?" već dulje vrijeme kruži među hrvatskim ekonomistima. Ona je 18. prosinca 2000 raspravljena na Tribini Grada Zagreba, a potpuni tekst je objavljen u "Financijskoj teoriji i praksi"<sup>\*\*</sup>. Smatramo da je njen sadržaj vrlo značajan - posebno u kontekstu izrade strategije razvitka Hrvatske, koju priprema hrvatska Vlada. Stoga vjerujemo da će prikaz treće verzije studije D. Mihaljeka (od 2. studenog 2000.) s odgovarajućim komentarima i dopunskim prijedlozima biti koristan i čitateljima ove publikacije.

Kao što je uobičajeno - u prvom dijelu osvrta sažeto prikazujemo sadržaj studije D. Mihaljeka. Analiza glavnih razvojnih čimbenika i njihovog mogućeg utjecaja na hrvatsko gospodarstvo oslanja se na teoriju gospodarskog razvoja, a u velikoj mjeri i na iskustva uspješnih (malih) tržišnih gospodarstava. Sa stanovišta trenutnih dostignuća razvojne

\* Dinko Dubravčić, znanstveni savjetnik.

\*\* Dubravko Mihaljek, "Prilog razradi dugoročne strategije privrednog razvoja Hrvatske: Odakle početi, što poduzeti ikako to ostvariti?", *Financijska teorija i praksa*, 24(4), str. 527-603, 2000.

teorije, Mihaljek kritizira i neke elemente Vladine ekonomske politike - o tome i njegovim prijedlozima na osnovi sedam razvojnih načela, govorimo u drugom dijelu osvrta. U trećem dijelu prikazujemo glavne prepreke za prihvaćanje Mihaljekovih prijedloga, među ostalim i trenutne karakteristike hrvatskog gospodarstva koje upućuju na opasnosti kriza. To je samo dio ograničenja koja se nameću Vladinoj ekonomskoj politici - stvarni dometi primjene standardnih sredstava te politike u sanaciji hrvatskog gospodarstva i poticanju njegovog daljnjeg razvoja nisu veliki. Budući da nije vjerojatno da će Vlada moći realizirati konzistentnu razvojnu strategiju, u četvrtom dijelu osvrta spekulira se o čimbenicima koji će realno utjecati na gospodarsku politiku i na buduća događanja u hrvatskom gospodarstvu.

## 1. ŠTO SADRŽI STUDIJA D. MIHALJEKA?

Radi se o opsežnoj studiji, koja u drugom odjeljku - nakon uvoda - obrađuje teoriju privrednog razvoja i praktična iskustva u njezinoj realizaciji, u trećem - trenutnu polaznu poziciju hrvatskog gospodarstva, u četvrtom - bitne nove elemente u svjetskom gospodarstvu, u petom - mogućnosti primjene razvojnih načela u Hrvatskoj, dok se u šestom odjeljku izvodi scenarij dugoročnog rasta hrvatskog gospodarstva. U dodatku se razmatraju razvojna iskustva novih tržišnih privreda u Aziji, Latinskoj Americi i tranzicijskim zemljama. Sadržaj studije je vrlo "gust" s mnoštvom činjeničnog materijala, iscrpnim prikazom novijih teoretskih dostignuća i nizom izvoda i zaključaka autora, koji se odnose na hrvatsko gospodarstvo. Stoga daljnji prikaz sadržaja studije može služiti samo kao ilustracija onog što se u studiji može naći.

**Drugi odjeljak** studije počinje prikazom procesa, koji čine gospodarski razvoj, kako ih je u povijesnoj perspektivi prihvaćala ekonomska teorija. U posljednje vrijeme sve se veća važnost pridaje modernizaciji institucija i društvenih i političkih odnosa, a zatim i napretku u blagostanju što širih

slojeva stanovništva uz očuvanje prirodnog okoliša. Dalje se u studiji - na temelju iskustava srednje razvijenih zemalja - razmatraju glavni pokretači ekonomskog razvoja. To su odlučnost političkog vodstva (s primjerima Južne Koreje i Singapura), društveni kapital, ljudski kapital, ekonomska politika vlade, institucije (posebno one financijske), tehnologija i ostali privredni resursi (oni obuhvaćaju prirodna bogatstva, ali i fizičku infrastrukturu, štednju i priljev inozemnog kapitala). Relativno nov je tu pojam društvenog kapitala, koji se odnosi na tradicionalne oblike suradnje i međusobnog povjerenja, što bitno povećava ukupnu društvenu učinkovitost (ratne prilike, ali i raširena korupcija svakako smanjuju veličinu - inače teško mjerljivog - društvenog kapitala). Što se ljudskog kapitala tiče, on se stvara u prvom redu obrazovanjem, a istraživanja pokazuju da on bitno utječe na ostvarene stope rasta u pojedinim zemljama. Znatna se pozornost, razumljivo, poklanja ekonomskoj politici - tu se kao osnovni zahtjevi bilježe neovisnost središnje banke, stabilna fiskalna politika, podržavanje slobodne konkurencije, dobro socijalno osiguranje stanovništva i politička demokracija<sup>1</sup>. U pogledu općeprihvaćenih stavova o odnosima države prema gospodarstvu ističu se radikalne promjene do kojih je došlo početkom 80-ih godina. Od sustava s dominacijom države nad gospodarstvom (izraženo npr. u reguliranju tržišta i velikim udjelom državnog gospodarskog vlasništva) postupno se prelazi na tržišno orijentiranu ekonomsku politiku - posebno u odnosu na vanjsku trgovinu. Naročito se mijenjaju stavovi u svezi s gospodarskom politikom

---

<sup>1</sup> Ovaj posljednji zahtjev već otvara mogućnost šire rasprave - on je svakako u suprotnosti s iskustvima uspješnih zemalja, koja uključuju "odlučnost političkog vodstva" (Južna Koreja i Singapur koji se u tom pogledu navode sigurno nisu idealni primjeri političke demokracije). Također treba razmisliti o čimbenicima brzog gospodarskog rasta Kine, koji sigurno ne uključuju viši stupanj političke demokracije. Čini se da pitanja utjecaja političke demokracije na gospodarski razvoj treba razmatrati u okvirima rasprave o "društvenom kapitalu" tj. tradicionalnim oblicima suradnje koji se u pojedinim zemljama bitno razlikuju. Premda je politička (liberalna) demokracija cilj društvenog razvitka svih zemalja dinamika ostvarenja tog cilja može različito utjecati na gospodarski razvoj (bujanje korupcije u tranzicijskim zemljama može se npr. svesti upravo na brze promjene sustava političke kontrole).

koja se vodila u zemljama Latinske Amerike te početkom 90-tih godina dolazi do tzv. Washingtonskog konsenzusa po kojem su glavni elementi ekonomske politike fiskalna disciplina i sustavna antiinflacijska politika, promjene u strukturi državne potrošnje (veći izdaci za obrazovanje na račun gospodarskih subvencija), liberalizacija financijskih tržišta, privatizacija državnih poduzeća i poticanje ravnopravne konkurencije domaćih i inozemnih poduzeća na domaćim tržištima. Principi sadržani u Washingtonskom konsenzusu<sup>2</sup> u znatnoj su se mjeri primjenjivali i na tranzicijske zemlje.

U **trećem odjeljku** studije razmatraju se razvojni potencijali i slabosti hrvatskog gospodarstva te se ocjenjuje relativan položaj Hrvatske u odnosu na zemlje sa sličnim stupnjem razvijenosti. Odlučnost novog političkog vodstva u ostvarenju preokreta u gospodarskoj politici analizira se na temelju programa koalicijske Vlade te se konstatira da su razvojni ciljevi nedorečeni, a djelomično i nekonzistentni. U ocjeni društvenog kapitala ispituje se stratifikacija stanovništva i konstatira vrlo veliki udio umirovljenika uz bitno smanjeni udio srednjeg sloja stanovništva. Također je očito veliko nepovjerenje građana u funkcioniranje državne uprave, a zatim i proširena korupcija u svim slojevima društva. Zaključuje se da "...društvene odnose u Hrvatskoj po svemu sudeći karakterizira naglašeni partikularizam klasnih, regionalnih, granskih, profesionalnih i drugih interesa..." što može otežati provođenje ekonomske politike, posebno ako se ona oslanja na industrijsku politiku i selektivne poticaje. Što se ljudskog kapitala tiče zabrinjava relativno kratko očekivano trajanje života, a zatim i niska stopa porasta radne snage uslijed smanjenja broja stanovnika na što utječe i visoka stopa emigracije. Iznenaduju visoki izdaci javnog sektora za zdravstvo, a relativno je povoljna slika s obzirom na pismenost i, donekle, sekundarno i tercijarno obrazovanje te broj inženjera i znanstvenika.

---

<sup>2</sup> U međuvremenu je "neoliberalni" sadržaj Washingtonskog konsenzusa naišao i na ozbiljne kritike, npr. sa strane Josepha Stiglitz. Prikaz Stiglitzovih stavova iznešenih u različitim prilikama može se naći u Standing (2000).

Ekonomska politika Vlade ocjenjuje se relativno usko rejtingom koju državnim obveznicama daju odgovarajuće svjetske agencije, te razlikom između kamatnih stopa koje se ostvaruju tim obveznicama u usporedbi s američkim državnim obveznicama. Pri kraju ovog odjeljka ocjenjuju se institucije, proizvodni kapital i infrastruktura u hrvatskom gospodarstvu. Karakteristike infrastrukture ocjenjuju se na temelju efikasnosti korištenja energije<sup>3</sup> i asfaltiranja cesta. Konstatira se da Hrvatska već dulje vrijeme ima nisku stopu investiranja, posebno s obzirom na investicije u proizvodnu opremu. Zabrinjava i nerazvijenost financijskog sektora koji se mjeri udjelom bankarskih kredita u BDP-u. Zaključuje se da bilanca razvojnih potencijala Hrvatske nije blistava. Povoljni su čimbenici dobro obrazovana radna snaga, relativno razvijena industrijska tradicija, makroekonomska stabilnost, solidna fizička infrastruktura i prirodni uvjeti, koji pogoduju razvoju turizma. Lista ključnih slabosti je dulja te obuhvaća - među ostalim - nejasne prioritete razvojne politike, veliki broj interesnih grupa i nedostatak poslovnog morala, zastarjele proizvodne kapacitete, te nerazvijena financijska tržišta i institucije (osobito pravosuđe).

U **četvrtom odjeljku** razmatraju se glavna kretanja u suvremenoj svjetskoj privredi. Polazi se od "nove ekonomske paradigme" koja opisuje nove karakteristike privrednog ciklusa u SAD-u. Tu je ostvarena rekordno duga privredna ekspanzija (od trećeg tromjesečja 1991), povećanje stopa rasta, pad nezaposlenosti, a sve to uz niski rast cijena. Za sada je glavno objašnjenje ovih karakteristika rasta, ubrzanje rasta proizvodnosti, koje je velikim dijelom rezultat investicija u informatičku i telekomunikacijsku opremu. Došlo je do pojave niza novih proizvoda, a troškovi proizvodnje su smanjeni. Bitan je i utjecaj povećane

---

<sup>3</sup> Treba primijetiti da iznos BDP-a koji se dobiva po jedinici utrošene energije nije idealan pokazatelj ako se primjenjuje na gospodarstvo kao cjelinu. Gospodarstva s većim udjelom energetske intenzivnih industrijskih grana (metalurgije ili procesne kemijske industrije) imat će uvijek veću potrošnju energije po jedinici BDP-a, ali to ne mora značiti da energiju troše učinkovito.

fleksibilnosti na tržištu rada. Uz lakše zapošljavanje i otpuštanje radnika, povoljno djeluje i vezivanje plaća uz pojedinačni doprinos radnika te isplata bonusa u obliku opcija za stjecanje dionica poduzeća. Velika konkurencija na tržištima otežavala je poduzećima povećanje cijena finalnih proizvoda (u manjoj mjeri se to odnosi na investicijsku opremu i usluge). U uvjetima brzog rasta proizvodnosti proizvodnih faktora granice korištenja kapaciteta se pomiču, te i pri višim stopama rasta nije potrebno povećati kamatne stope (teže dolazi do "pregrijavanja" gospodarstva). Bitno je izmijenjen i način financiranja investicija - smanjuje se uloga banaka, a procjena mogućih učinaka investicija u većoj se mjeri prepušta tržištu. Raste, dakle, udio obveznica poduzeća, a zatim i udjela u novim poduzećima (*venture capital*) ili novih dionica koja poduzeća emitiraju. Promjene izvora financiranja investicija najviše se primjećuju u SAD-u, ali se u posljednjih nekoliko godina slični trendovi javljaju u Europi i Japanu. I u "realnom" gospodarstvu dolazi do velikih strukturnih i organizacijskih promjena. Nove djelatnosti rastu na račun tradicionalnih, a pojedine funkcije (npr. dizajn, projektiranje ili priprema software-a) dislociraju se neovisno o mjestu korištenja. Naglašava se da i Hrvatska mora prihvatiti svjetske institucionalne promjene, a napustiti teret starih institucija kao što su regulirana tržišta roba i usluga, međusobno vlasništvo banaka i poduzeća, i kolektivni ugovori.

U **petom odjeljku** objedinjuju se zaključci prethodne analize i definira sedam osnovnih načela, koje bi trebalo primijeniti pri razradi razvojne strategije za hrvatsko gospodarstvo. U prvom redu treba odrediti jasan i prepoznatljiv razvojni cilj. Razmatraju se dvije mogućnosti i prednost daje cilju udvostručenja BDP-a po stanovniku pred ciljem ulaska u Europsku uniju. Drugo je načelo osiguranje transparentnosti i jednakosti pristupa svih djelatnosti razvojnim mogućnostima (to je u suprotnosti s "industrijskom politikom", koja daje prednost pojedinim gospodarskim oblastima ili granama). Treće je načelo prilagođivanje trendovima globalizacije i pojava "nove ekonomije" - pri tome gubi na značenju

pojam komparativnih prednosti, koje bi Hrvatska mogla imati. "Nacionalne industrije" ne mogu opstati osim u nekim manjim segmentima (u Hrvatskoj npr. u turizmu ili u poljoprivredi i prehrambenoj industriji). Četvrti je razvojni postulat temeljita reforma tržišta radne snage s ciljem da se postigne veća fleksibilnost uz smanjenje fiksnih i varijabilnih troškova, posebno onih mirovinskog osiguranja. Primjećuje se da problem visokih plaća u Hrvatskoj u odnosu na konkurentne zemlje nije u neto dijelu, koji dobiva radnik, nego u prevelikom poreznom opterećenju. Tu se odbacuju mogućnosti devalvacije ili sniženja kamatnih stopa kao čimbenici koji bi mogli povećati zaposlenost. Velika se pozornost poklanja petom razvojnom načelu - razvitku financijskih tržišta što obuhvaća restrukturiranje banaka i poduzeća, poticanje rasta domaće štednje, bolje funkcioniranje monetarne politike posrednim metodama kupoprodaje obveznica na otvorenom tržištu (umjesto reguliranja obveznih rezervi), poboljšanje djelovanja tržišnih institucija sređivanjem imovinsko-pravnih odnosa i djelotvornijim stečajnim postupcima. Ova se pitanja dalje razrađuju razmatranjem zaduženosti poduzeća, mogućnostima uvođenja euro-a i značenja inozemnih direktnih investicija. Konačno se kao osnovne zadaće države navode obrazovanje, zdravstvo, infrastruktura, znanost i tehnologija, osiguranje vladavina prava, a zatim i vođenje makroekonomske - monetarne, tečajne i porezne - politike te politike s obzirom na poticanje investicija.

**Šesti odjeljak** sadrži mogući scenarij dugoročnog rasta hrvatskog gospodarstva, uz različite pretpostavke o stopama rasta, stopama efikasnosti investiranja, rastu stanovništva, inflaciji, i porastu javnog duga. Ispituju se uvjeti za udvostručenje BDP-a po stanovniku, ali i mogućnosti smanjenja razlika prema nekim naprednijim grupama zemalja.

U **dodatku** se razmatraju neka razvojna iskustva novih tržišnih gospodarstava. Posebna se pozornost poklanja financijskoj krizi u nizu

zemalja 1997-98, čimbenicima koji su do nje doveli i mjerama koje su poduzete da se iz nje izađe. Jedan odjeljak dodatka obrađuje i iskustva tranzicijskih zemalja - tu se primjećuju znatne razlike u ostvarenim stopama rasta ovisno o primijenjenim postupcima privatizacije i restrukturiranja poduzeća i banaka.

## 2. KRITIČKE PRIMJEDBE I PRIJEDLOZI U STUDIJI D. MIHALJEKA

U uvodu studije Mihaljek ocjenjuje da u Hrvatskoj postoje znatne nedoumice u pogledu definiranja dugoročne strategije gospodarskog razvoja. U studiji on daje i kritične primjedbe u odnosu na neke poteze Vlade tijekom 2000., a iznosi i vlastite prijedloge i rješenja. Ovdje ćemo kratko prikazati njegove stavove o provođenju industrijske politike, o povećanju fleksibilnosti na tržištu radne snage, o mjerama standardne makroekonomske (monetarne, tečajne i porezne) politike te o mjerama koje država može poduzeti na reguliranju tržišta (posebno razvoju financijskih tržišta) i na području obrazovanja, javnog zdravstva, izgradnje infrastrukture, razvoja znanosti i tehnologije te uspostave pravne države.

Mihaljek inzistira da **jednakost pristupa razvojnim mogućnostima**, a ne industrijska politika<sup>4</sup> treba biti prioritet razvojne orijentacije. Pristup Svjetskoj trgovinskoj organizaciji svim zemljama ograničava mogućnosti vođenja vanjskotrgovinske politike, te nije moguće koristiti ciljane porezne olakšice za pojedine sektore ili zahtijevati određeni minimalni udio domaćih komponenti u proizvodima. Stoga razvojna politika koja bi se osnivala na nekim "nacionalnim industrijama" (u slučaju Hrvatske to bi mogle biti brodogradnja, pomorstvo ili turizam) nema perspektive.

---

<sup>4</sup> U studiji se ne spominje regionalna politika, pa treba pretpostaviti da i o njenom značenju u definiranju razvojne strategije Mihaljek ima negativan stav.

On naglašava da su moguće komparativne prednosti Hrvatske u tradicionalnom smislu vrlo ograničene. To su npr. neki poljoprivredni i prehrambeni proizvodi, neki segmenti turizma i kulturne djelatnosti, a očito je da se razvoj cijelog gospodarstva ne može temeljiti na tako uskim sektorima proizvodnje. Posebno je zanimljiva Mihaljekova teza da bi zbog naglašenog partikularizma u hrvatskom gospodarstvu i društvu, svako favoriziranje pojedinih industrija, regija ili društvenih slojeva dovelo do produbljivanja nepovjerenja u društvu i do "...iscrpljivanja razvojnih potencijala u beskonačnim svađama oko raspodjele poticajnih sredstava".

Mihaljek se slaže da  **smanjenje nezaposlenosti**  treba biti jedan od prioriteta razvojne strategije, premda ističe da je tom problemu bolje pristupiti kao pitanju povećanja zaposlenosti (ovo je mnogo lakše mjeriti). U analizi visoke nezaposlenosti (ili niske zaposlenosti) u hrvatskom gospodarstvu, Mihaljek uočava da je tržište radne snage vrlo kruto budući da prevladavaju kolektivni ugovori; fiksni troškovi zapošljavanja i otpuštanja radnika vrlo su visoki, a visoki su i porezi koje poslodavci plaćaju po svakom radniku. Stoga je rizik zapošljavanja za poslodavce visok, pa oni dio radne snage uopće ne prijavljuju, a relativno su rijetki privremeni ugovori o zapošljavanju (kao i oni o zapošljavanju sa skraćenim radnim vremenom). Mobilnost radne snage vrlo je niska, a to loše utječe na mogućnost gospodarstva da apsorbira novija znanja i tehnologije. Izlazak iz tog stanja Mihaljek vidi u smanjenju fiksnih i varijabilnih troškova radne snage (osobito troškova mirovinskog osiguranja). On također smatra da bi trebalo smanjiti visoki stupanj socijalne zaštite radnika kojima se štiti zaposlene nauštrb nezaposlenih. To svakako zahtijeva reformu mirovinskog, zdravstvenog i invalidskog osiguranja, a i osiguranja protiv rizika nezaposlenosti. U ovom kontekstu Mihaljek negativno ocjenjuje druge mogućnosti povećanja zaposlenosti, koje se često predlažu, a to je devalvacija ili sniženje kamatnih stopa.

Veliku pozornost moramo pokloniti Mihaljekovim prijedlozima o vođenju **makroekonomske politike** budući da su tu raspoloživa sredstva u određenom smislu "standardni" elementi državne gospodarske politike<sup>5</sup>. Mihaljek naglašava da makroekonomska politika sama po sebi ne može garantirati stabilnost i gospodarski razvoj, ako nisu riješeni strukturni problemi u upravljanju poduzećima i bankama, ako pravosudni sustav nije efikasan te ako nema dobro organiziranih financijskih tržišta. Dobra makroekonomska politika je nužan, ali ne i dovoljan uvjet za postizanje stabilnosti i razvoja. Ona, dakle, ne može biti odgovor na strukturne probleme - npr. nezaposlenost ili spori gospodarski rast - ali može biti katalizator strukturnih promjena. Prema Mihaljeku, mogućnosti korištenja aktivne *monetarne i tečajne politike* radi pokretanja gospodarskog rasta vrlo su ograničene, a potencijalno i vrlo štetne<sup>6</sup>. On ocjenjuje da - u usporedbi s tranzicijskim zemljama - Hrvatska dijeli nepovoljne početne uvjete, kako s Mađarskom i Poljskom (veliki vanjski dug), tako i s Češkom (zaostajanje u reformama poduzeća). Bilance banaka u Hrvatskoj znatno su izloženije tečajnom riziku kako na strani aktive zbog proširene primjene valutne klauzule, tako i na strani pasive zbog visokog udjela deviznih depozita. Značajnija promjena tečaja stoga bi ozbiljno poremetila bilance banaka, a javile bi se i negativne posljedice za državu (zbog visokog vanjskog duga), ali i za domaćinstva koja su neto dužnici. Mihaljek smatra da su valutne

---

<sup>5</sup> Time želimo reći da su sredstva makroekonomske politike u ekonomskoj teoriji iscrpno obrađena te da postoje i velika iskustva u učincima primjene pojedinih makroekonomskih mjera na "realno" gospodarstvo. To je također područje intenzivnog "ujednačavanja" ekonomskih saznanja s političkom praksom u nizu zemalja.

<sup>6</sup> Ovo je, razumije se, područje intenzivnih diskusija među hrvatskim makroekonomistima. Premda ekonomska teorija (posebno njena monetaristička struja) naginje stavu da se na dugi rok monetarnom ekspanzijom ne mogu postići učinci u realnom gospodarstvu, to sigurno ne vrijedi u kratkom, pa ni u srednjem roku. Stoga su razumljiva neslaganja o tome bi li nešto ekspanzivnija monetarna politika pa i devalvacija dovele isključivo do ponovnog razbuktavanja inflacije ili bi se time postigli i pozitivni učinci kao što su povećanje korištenja kapaciteta i zaposlenosti, pa i izvoza na račun domaće potrošnje.

klauzule glavni faktor koji otežava saniranje bankarskog sustava pa predlaže da se donese zakon koji zabranjuje buduću primjenu valutne klauzule<sup>7</sup> ili je ograničava na relativno male promjene tečaja prema euru (npr. 10-15% godišnje). Time bi se stanovništvo, a i drugi gospodarski subjekti počeli navikavati na tečajni rizik do konačnog prijelaza s kune na euro. Mihaljek također smatra da je u monetarnoj politici neophodno preći na sustav ciljane inflacije, što omogućuje veću fleksibilnost u tečajnoj politici. Što se tiče *poreznog sustava* Mihaljek smatra da je on do kraja 1999 bio "suvremen, konzistentan i transparentan...". Promjene u poreznom sustavu provedene od početka 2000. narušile su brojne njegove dobre osobine, pa će ponovno biti potrebna porezna reforma kako bi porezi postali neutralni, stabilni, jednostavni i pregledni. Mihaljeka zabrinjavaju i pokušaji uvođenja posebnih poticaja za investiranje te za svoje stavove iznosi niz argumenata. Empirijska istraživanja pokazuju da takvi poticaji na srednji i dugi rok ne povećavaju ulaganja domaćih i stranih investitora, ali smanjuju ukupne porezne prihode. Takvim se odredbama krše i pravila Svjetske trgovinske organizacije o investicijskoj politici. Primjedbe na poticanje investicija očito su slične onima o vođenju industrijske politike - Mihaljek zaključuje da je najbolji okvir za poticanje investicija neutralan, stabilan, pregledan i jednostavan porezni sustav s jedinstvenom, niskom stopom poreza na dobit poduzeća i s niskim ukupnim porezima na dohodak zaposlenih.

Jedno od važnih razvojnih načela koje Mihaljek zagovara je **poticanje razvoja financijskih tržišta**. Pretpostavka za to je restrukturiranje banaka i poduzeća. Procjenjuje se da su dosadašnji troškovi restrukturiranja banaka u Hrvatskoj vrlo visoki, a oni sadrže i veći dio troškova restrukturiranja poduzeća, koja bankama nisu mogla vratiti kredite. Rješenje Mihaljek ovdje vidi uglavnom u prodaji banaka

---

<sup>7</sup> U tom pogledu Mihaljek se očito ne slaže s mišljenjem nekih ekonomista u MMF-u koji smatraju da nema povratka ako se u nekom društvu jednom prihvati dolarizacija. Vidi o tome Baliño et al. (1999)!

inozemnim strateškim investitorima. Jedan od glavnih početnih problema u restrukturiranju poduzeća Mihaljek vidi u visokoj razini međusobne zaduženosti, što je posljedica pravne i financijske nediscipline, a ne rezultat grešaka u makroekonomskoj politici. Stoga sređivanje dugova treba tražiti u poštivanju ugovora uz međusobno poravnanje dugova i naplatu kamata na neporavnate i nove dugove. Treba osigurati da jamstva (financijski instrumenti i nekretnine) budu lako utrživi što zahtijeva likvidna sekundarna tržišta, dobru evidenciju o vlasništvu, te zakonsku regulativu i sudsku praksu koja će omogućiti brzo i jeftino prenošenje vlasničkih prava. Mihaljek naglašava da su sređivanje vlasničkih odnosa, efikasno stečajno zakonodavstvo i praksa, te funkcioniranje sekundarnih financijskih tržišta kao i tržišta nekretnina, osnovni uvjeti ne samo za razvoj financijskih tržišta, nego i za gospodarski rast. U okviru razmatranja razvoja financijskih tržišta, Mihaljek razmatra i dilemu - isplati li se zadržati nacionalnu valutu ili je bolje pristupiti monetarnoj uniji i prihvatiti euro. Zaključuje da je bolje rješenje pristupiti eurizaciji nakon sređivanja financijskih tržišta unapređenjem bankarskog poslovanja i tržišta obveznica i dionica kao i tržišta nekretnina. U vezi s inozemnim direktnim ulaganjima Mihaljek smatra da će se postići bolji učinci (uz bolje korištenje lokalnih resursa), ako se istovremeno jača pristup inozemnih investitora domaćim financijskim tržištima<sup>8</sup>.

Kao daljnje glavne zadaće države Mihaljek ističe **ulaganje u obrazovanje, te u razvitak zdravstva, infrastrukture, znanosti i tehnologije te pravne države**. On smatra da je obrazovanje glavno područje na kojem država može utjecati na gospodarski razvoj. S obzirom na brze promjene u tehnologiji i organizaciji gospodarskih i

---

<sup>8</sup> Mihaljek smatra da je prevladavanje stranih direktnih ulaganja u ukupnom priljevu kapitala znak slabosti domaćeg gospodarstva - u razvijenim zemljama direktna ulaganja čine samo 12% od ukupnih ulaganja. Inzistiranje na direktnim investicijama inozemne kompanije pokazuju da žele direktno upravljati poduzećem, jer nemaju povjerenje u domaće dobavljače i sigurnost pravnog sustava.

drugih djelatnosti formalni dio obrazovanja - od predškolskih institucija do sveučilišta - čine samo dio ukupnog sustava obrazovanja. On mora obuhvatiti i sve oblike trajnog obrazovanja (uz posao i drugdje). U Hrvatskoj težište mora biti na popravljajući kvalitete obrazovanja - po udjelu izdataka za školstvo u BDP-u Hrvatska ne zaostaje bitno za sličnim zemljama. Udio potrošnje za javno zdravstvo u Hrvatskoj još je i viši u usporedbi s drugim zemljama. Tu Mihaljek predlaže prebacivanje velikog dijela troškova zdravstvene zaštite na stanovništvo čime bi se korištenje usluga zdravstvene zaštite racionaliziralo. Država bi se trebala više angažirati u nadzoru kvalitete zdravstvenih usluga. Što se tiče *infrastrukture* izdaci države trebali bi se smanjiti, a država bi više pozornosti trebala pokloniti reformi i nadzoru uprava u državnim poduzećima kao što je željeznica, lučke infrastrukture i vodoopskrbe. U pogledu *znanosti i tehnologije* država bi se trebala više angažirati u poticanju veće proizvodnosti znanstvenika i inženjera u izgradnji pravnog sustava radi zaštite patentnih prava i drugih oblika intelektualnog vlasništva, te u poticanju brže apsorpcije nove informacijske tehnologije. Ulogu države treba povećati i kod osiguranja *vladavine prava* - očuvanja javne sigurnosti, zaštite imovinskih prava i efikasnog funkcioniranja pravosudnog sustava.

### **3. JE LI JELOVNIK PREOBILAN - REALNA OGRANIČENJA ZA OSTVARENJE STRATEGIJE RAZVOJA**

Dugoročna strategija gospodarskog razvoja Hrvatske koju Mihaljek predlaže kao osnovu za vođenje gospodarske politike svakako je vrlo obuhvatna i u najvećoj mjeri konzistentna. Postavlja se, međutim, pitanje je li realno očekivati da se ona ostvari. Postoji očito cijeli niz prepreka koje će praktički otežati ili čak onemogućiti provođenje razvojnih načela u Hrvatskoj, onako kako ih Mihaljek predlaže. "Otežavajuće okolnosti" pokušat ćemo sistematizirati u tri osnovne grupe. Prva se odnosi na neke opće karakteristike politike i političara u svim zemljama s demokratskom političkom strukturom - u Hrvatskoj su one posebno izražene. Druga,

koju ćemo obraditi nešto iscrpnije, obuhvaća karakteristike hrvatskog gospodarstva naslijeđene iz razdoblja komunističke, a zatim i populističke vladavine te ratnih uvjeta u razdoblju 1991-95. Treća grupa ograničenja odnosi se na trenutne uvjete s kojima se suočava koalicijska Vlada i koje prijete socijalnom i financijskom krizom.

Možemo krenuti od zapažanja da - i u razvijenim demokratskim zemljama - **postoje bitne razlike između kriterija uspješnosti ekonomske profesije**<sup>9</sup>, koja se zalaže za "racionalni" pristup gospodarskim, pa i društvenim problemima, **i odgovarajućih kriterija profesije političara**<sup>10</sup>, koji ove probleme rješavaju kao zastupnici pojedinih interesnih grupa - određene regije, ali i određenih gospodarskih djelatnosti i društvenih slojeva. Političari žele biti izabrani (ili ponovno izabrani) na svoje funkcije, a za to moraju svom izbornom tijelu donijeti i neke rezultate - ili bar moraju pokazati da se jako trude da ih ostvare. "Partikularizam interesa" stoga je glavna podloga njihovog djelovanja. Političari ovise o medijima - njihov uspjeh i unutar stranke u kojoj djeluju ovisit će o tome koliko su u medijima zapaženi u pozitivnom smislu. Sve to utječe na "kratkovidnost" tj. ograničene vremenske horizonte političara (što im ekonomisti često predbacuju), a i na njihovo priklanjanje "aktivizmu" tj. učestalosti akcija. Oni će nevoljko prihvaćati neke trajne principe, pa i strategije dugoročnog djelovanja, koje ih sprječavaju da reagiraju na probleme kako ih javnost trenutno uočava. Premda žele postići i što bolje gospodarske uspjehe - posebno im je važna zaposlenost i gospodarski rast - oni će to željeti ostvariti kratkoročnim mjerama ili reguliranjem (zakonodavnom aktivnošću). Teško će prihvaćati nužnost ostvarenja "gospodarske ravnoteže" i

---

<sup>9</sup> Izraz "ekonomisti" ovdje koristimo onako kao što je uobičajeno u anglosaksonskom svijetu - time nisu obuhvaćeni oni koji se bave upravljanjem poduzeća (business administration). Prema terminologiji naslijeđenoj iz komunističkih vremena u nas bi za to bio prikladan izraz makroekonomisti.

<sup>10</sup> Vrlo zanimljive prikaze odnosa ekonomista i političara u Velikoj Britaniji u tijekom 20. stoljeća može se naći u Middleton (1998).

vođenja stabilne makroekonomske politike. Moglo bi se reći da im je bliži Keynes<sup>11</sup>, koji dozvoljava državni aktivizam, nego monetarizam, koji odriče mogućnosti dugoročnog uspjeha poticajnoj monetarnoj politici<sup>12</sup>. Ove opće karakteristike djelovanja političara sigurno predstavljaju ograničenje za prihvaćanje, a posebno praktičnu provedbu strategija gospodarskog razvoja u svim pa i razvijenim zemljama. U Hrvatskoj su one još jače izražene kako zbog jakih partikularnih interesa (koje ističe i Mihaljek) tako i zbog dugogodišnjih iskustava s voluntarističkom politikom jednostranačkih vlada.

Pri ocjeni mogućeg dometa državne gospodarske politike u Hrvatskoj treba stoga uzeti u obzir i **posljedice političkih utjecaja jednostranačkih vlada u posljednjih pola stoljeća.**

Prva **desetljeća komunističkog sustava** nakon Drugog svjetskog rata karakterizirana su industrijalizacijom i urbanizacijom u uvjetima planske privrede uz isključenja bilo kojeg oblika individualnog poduzetništva. Nakon 1950. formirali su se neki oblici kolektivnog (radničkog) poduzetništva premda pod strogom paskom jednostranačkog sustava. Stoga su i posloводства poduzeća u svom djelovanju bila pretežno orijentirana na "partijske" kriterije učinkovitosti. Gospodarske investicije ostala su do kraja potpuno u rukama planskih organa države, a nije bilo moguće da se štednja stanovništva na bilo koji način neposredno poveže s gospodarskom aktivnošću. S obzirom na relativno visoke stope inflacije, štednja stanovništva se usmjeravala na devizne depozite (otprilike od 1960.), a zatim i na nekretnine bez obzira na njihovu malu likvidnost. S obzirom na negativne realne kamatne

---

<sup>11</sup> O načinu prihvaćanja Keynesovih ideja u praktičnoj politici vidi npr. u Hall (1989).

<sup>12</sup> Elementi monetarizma (npr. nezavisnost središnjih banaka u ostvarivanju cilja niske inflacije) prihvaćen je danas i od političara u razvijenim zemljama, budući da se bitno proširio krug birača-štediša kojima odgovara stabilnost valute.

stope dobivanje zajma smatralo se nekom vrstom privilegije<sup>13</sup>. Hrvatskom je gospodarstvu u tom razdoblju pogodovao položaj Jugoslavije kao istaknute zemlje nesvrstanog svijeta s mogućnostima izvoza u sovjetski blok i u zemlje u razvoju. Povoljan utjecaj na zaposlenost i domaću potrošnju imale su tzv. privremene migracije (radnici na "privremenom" radu) prema zemljama zapadne Europe i transferi ondje ostvarenih dohodaka u Hrvatsku. Razvoju ukupnog gospodarstva bitno je pomogao veliki porast inozemnog turizma nakon 1970. Poslije raspada s(o)vjetskog komunističkog sustava Hrvatska se među tranzicijskim zemljama po snazi gospodarstva i po dohotku po stanovniku nalazila na drugom mjestu (iza Slovenije).

Posljednjih desetak godina (1990-99) gospodarske promjene u Hrvatskoj bile su uvjetovane tranzicijom, ratnim događanjima i specifičnom populističkom vladom. **Tranzicijske promjene** obuhvaćaju liberalizaciju domaćeg tržišta i vanjske trgovine (uključivši i tekuću deviznu konvertibilnost), a zatim i nestanak SEV-a, dakle velikog tržišta unutar kojeg su tranzicijske zemlje ranije uspješno trgovale. Uslijed toga dolazi do krize u proizvodnji (bruto nacionalni proizvod, a posebno industrijska proizvodnja smanjuju se u prvim godinama u svim tranzicijskim zemljama). Unatoč tome u svim tim zemljama dolazi do velikog pritiska na povećanje potrošnje uz smanjenje investicija iz domaće štednje. Glavna je institucionalna promjena privatizacija državne (društvene) imovine, koja se u pojedinim tranzicijskim zemljama odvija

---

<sup>13</sup> Dugogodišnja iskustva građana s takvim financijskim sustavom odražavaju se na stavove o financijskom tržištu, koji i danas prevladavaju. Dobivanje (i međunarodnog) zajma smatra se uglavnom poklonom, a ne trgovačkim poslom koji može biti povoljan ili nepovoljan. Budući da su nekretnine uvijek imale neku vrijednost na tržištu građani su se pokazali spremnim otkupiti stanove na koje su imali stanarsko pravo - s druge strane nije bilo izgleda za uspjeh raspisivanja državnog zajma ni u ratno doba, kad su mnogi bili spremni i na mnogo teže žrtve od financijskih. Konačno proširena "dolarizacija" također je posljedica dugogodišnjeg iskustva građana s inflacijom i negativnom realnom kamatnom stopom u domaćoj valuti. Sve to bitno ograničava izgleda za razvijanje financijskih tržišta. Vidi o tome nešto opširnije u Dubravčić (1999).

na različite načine. Osniva se veliki broj novih poduzeća, dok srednja, a posebno velika poduzeća iz ranijeg sustava dolaze u ruke inozemnih investitora ili postaju vlasništvo velikog broja malih dioničara (dio ovih poduzeća ostaje i u rukama države). I financijske se organizacije (posebno banke) privatiziraju te se razvijaju posve nova financijska tržišta. Uspješnu privatizaciju u svim tranzicijskim zemljama otežava nedostatak domaćeg kapitala (štednje) kao i nedostatak domaćeg poduzetništva<sup>14</sup>.

**Ratna događanja** (1991-95) djelovala su, razumljivo, vrlo nepovoljno na gospodarska kretanja u Hrvatskoj. Osim neposrednih posljedica - ljudskih gubitaka, razaranja i pojave golemog broja privremenih i trajnih izbjeglica - nepovoljne gospodarske učinke imali su i prometna izoliranost nekih hrvatskih regija, bitno smanjenje posjeta inozemnih turista, nepovjerenje inozemnih kupaca u sposobnost hrvatskog gospodarstva da izvrši svoje izvozne obveze i, konačno, nestanak tržišta u velikim dijelovima bivše Jugoslavije. Znatni su bili i izdaci za organiziranje i opremanje vojske, a kasnije za obnovu stambenih i drugih objekata.

**Jednostranačka populistička vlada** u razdoblju 1990-99. bila je u određenoj mjeri sastavni dio ratnih uvjeta na području Hrvatske<sup>15</sup>. Na gospodarskom području njeni su glavni učinci bili - namjerno ili nenamjerno - neuspješno provedena privatizacija i odgovarajuće loše upravljanje poduzećima, a zatim, posebno u posljednjim godinama, golemo povećanje državne potrošnje s odgovarajućim poreznim pritiskom, povećanjem državnog zaduženja i nužnošću prodaje državne gospodarske imovine inozemnim kupcima. Makroekonomska politika (posebno monetarna) bila je podređena stvaranju uvjeta za zaduženje

---

<sup>14</sup> O značenju pojedinih oblika poduzetništva u privatizaciji vidi u Dubravčić (1995).

<sup>15</sup> Za povijesnu ocjenu čimbenika koji su odredili karakter vlasti u Hrvatskoj u ratnom i poratnom razdoblju bit će očito potrebna veća vremenska distanca.

u inozemstvu održavanjem stabilnog tečaja s niskom inflacijom uz visoke kamatne stope. Visoki porezi, visoke kamatne stope i precijenjena kuna, što je bio rezultat makroekonomske politike, bitno su otežali položaj gospodarstva, posebno izvoznog. Smanjuje se gospodarska aktivnost u sektoru međunarodno utrživih dobara (posebno u industriji) što uvjetuje dramatično povećanje nezaposlenosti, djelomično prikriveno u golemom broju mladih umirovljenika. U usporedbi s drugim tranzicijskim zemljama izostale su inozemne direktne investicije, djelomično i zbog niske razine pravne sigurnosti i proširene korupcije. Sve je to razlogom da se pri kraju ovog razdoblja (1999) Hrvatska u gospodarskom pogledu našla na posljednjem mjestu među srednjoeuropskim tranzicijskim zemljama.

Izborima održanim početkom 2000. došla je na vlast **koalicija stranaka s programom napuštanja populističke politike** prethodne jednostranačke vlade. U gospodarskom smislu glavne točke predizbornog programa bile su revizija pretvorbe (privatizacije), smanjenje državne potrošnje i povećanje zaposlenosti. Istovremeno je, međutim, predviđeno ispravljanje "nepravdi" prema umirovljenicima i reforma mirovinskog osiguranja. Nova vlada naslijedila je i ne posve transparentne unutrašnje dugove (neplaćene račune gospodarstvu sa strane državnih organa). Veliki broj poduzeća (pa i onih u cijelosti ili djelomično u državnom vlasništvu) radio je s gubicima bez dobrih izgleda za sanaciju. Podloga za ove teškoće bile su karakteristike hrvatskog "realnog" gospodarstva koje su posljedica već opisanih ratnih i političkih utjecaja. U materijalnom pogledu to je u prvom redu zastarjelost proizvodne opreme uslijed vrlo niske razine investicija u posljednjih dvadesetak godina. U organizacijskom pogledu to je posebno "demoralizacija" poslovođstava velikog broja hrvatskih poduzeća - ona su u najboljem slučaju bila usmjerena na "kratkoročno poduzetništvo" često uz osiguranje vlastitih visokih dohodaka u uvjetima kad su poduzeća bila u gubicima ili pred stečajem. Jedna od posljedica takvog ponašanja (ali i niza objektivnih teškoća) bilo je neplaćanje računa i velika nelikvidnost u gospodarstvu. Razumije se da je Vlada svoju

gospodarsku politiku morala prilagoditi zatečenom stanju. Najteži zalogaj je očito revizija pretvorbe - na tom području nije ostvarila neke značajnije aktivnosti. Pokazalo se da i državnu potrošnju nije lako smanjiti kako zbog potrebe namirenja ranijih dugova i obveza, tako i zbog potrebe velikih transfera prema fondovima za mirovinsko i zdravstveno osiguranje. Novine u ekonomskoj politici u 2000. bile su stoga ograničene i mogu se svesti na dva područja - pojačana dinamika stečajeva posve neuspješnih poduzeća i određene promjene u poreznom sustavu s premještanjem težišta s direktnih poreza (na dobit i dohodak) na indirektnu (posebno trošarine). Proračunski deficit nije bilo moguće ni približno eliminirati pa se u tijekom 2000. i dalje pribjegavalo inozemnom zaduženju i prodaji državne gospodarske imovine. Monetarna politika nije izmijenjena, a promjene u reguliranju tržišta nisu bile značajne.

Čini se da se u trenutnoj situaciji mogu nazrijeti **dvije glavne opasnosti za stabilnost hrvatskog gospodarstva i političkih odnosa** - jedna je izbijanje socijalnog nezadovoljstva zbog rasta nezaposlenosti, a druga je pojava financijske krize zbog nesposobnosti realnog i financijskog gospodarstva, ali i države da ispunjava svoje financijske obveze. S obzirom na to da se ne mogu sagledati mogućnosti brzog oporavka gospodarstva uz povećavanje zaposlenosti, očito je da će daljnji stečajevi u gospodarstvu,<sup>16</sup> a i najavljeno smanjenje broja državnih službenika još povećati ukupnu nezaposlenost pa ona može preći granice socijalne izdržljivosti. Do financijske krize može doći, ako domaći ili inozemni vjerovnici ocijene da su njihova ulaganja ugrožena nesposobnošću gospodarstva (a posredno i države) da vrati svoje dugove. Domaći vjerovnici - pretežno vlasnici deviznih depozita kod

---

<sup>16</sup> Treba upozoriti na mogućnost pojave "domino" efekta u slučaju velikog broja stečajeva. Budući da im nestaju kupci i relativno uspješna poduzeća mogu postupno zapasti u gubitke i time biti prisiljena na stečaj. Osim toga teret povećane državne potrošnje (za nezaposlene i umirovljenike) pada na leđa sve manjeg broja uspješnih poduzeća, pa i to ugrožava njihovo daljnje održavanje na tržištu.

banaka - mogu u velikom broju tražiti povrat svojih ulaganja. Inozemni vjerovnici mogu odustati od daljnjeg kreditiranja, a mogu i povlačiti svoje kratkoročne zajmove. U oba slučaja može doći do valutne krize<sup>17</sup> buduće da su obveze dužnika izražene uglavnom u stranoj valuti. Kao što su pokazala iskustva drugih (latinsko-američkih, istočno-azijskih, pa i tranzicijskih) zemalja, financijske krize izbijaju naglo te je potrebna velika vještina države (uključivši i središnju banku) da ih ograniči ili smanji njihove negativne učinke.

#### **4. PERSPEKTIVE HRVATSKOG GOSPODARSTVA, EKONOMSKA POLITIKA I PROMJENE SUSTAVA - ŠTO SE REALNO MOŽE OČEKIVATI ?**

Opći kriteriji uspješnosti u političkom djelovanju, navike i iskustva, koja su hrvatski građani stekli u dugogodišnjem razdoblju jednostranačkih sustava, a zatim i trenutne opasnosti od socijalnih i financijskih kriza, predstavljaju očito teške prepreke za realizaciju razvojnih načela u konzistentnoj strategiji koju bi provodila hrvatska vlada, kako to predlaže Mihaljek. S obzirom na jako izražene partikularizme očito je da hrvatski političari neće odustati od provođenja industrijske i regionalne politike, a neće prihvatiti niti jednostavan, neutralan porezni sustav. I sa strane raznih organiziranih gospodarskih i građanskih grupa trajno će se javljati pritisci da se problemi riješe jednokratnim odlukama vlade, a ne trajnim sustavnim rješenjima. Teškoće u postizanju veće fleksibilnosti na tržištu radne snage proizlaze iz djelovanja relativno jakih sindikalnih organizacija, koje se oslanjaju i na tradicije samoupravljanja naslijeđene iz komunističkog sustava. Oni će pružati otpor svakom smanjenju realnih

---

<sup>17</sup> Schweikert (2000) ukazuje na to da u slučaju krize, nužnost devalvacije ne proizlazi iz precijenjenosti domaće valute, nego iz deficita tekuće bilance plaćanja, koji inozemni vjerovnici nisu spremni financirati. Rizici tu proizlaze iz velike zaduženosti, stanja deviznih rezervi i slabosti domaće financijskog sektora. Istraživanja o opasnosti bankarske i valutne krize provela je kod nas Ahec-Šonje (2000).

dohodaka npr. i povećanjem participacija za zdravstvene usluge. Postoje i "tradicije" male mobilnosti radne snage među djelatnostima i regijama zbog načina rješavanja stambenog pitanja u toku posljednjih nekoliko desetljeća (veća mobilnost postoji samo s obzirom na privremeni rad u inozemstvu). Što se mogućnosti razvoja financijskih tržišta tiče, tu će veliku prepreku predstavljati iskustvo građana u pogledu štednje koje potiče preferenciju za ulaganja u nekretnine ili devizne depozite. Reduciranje državne potrošnje bit će vrlo teško s obzirom na velika socijalna očekivanja umirovljenika, nezaposlenih, ali i drugih organiziranih grupa, kao što su poljoprivrednici, branitelji i sl. Treba uzeti u obzir i to da će opasnosti od kriza - socijalnih ili financijskih - također ograničiti mogućnosti realizacije dugoročne razvojne strategije vlade. Ako se ove ocjene prihvate, treba zaključiti da vrijeme za prihvaćanje konzistentne strategije razvoja hrvatskog gospodarstva, onako kako je mogu sagledati ekonomisti, još nije sazrelo.

U razdoblju koje je pred nama - i bez dugoročne strategije - sigurno će doći do bitnih promjena kako u razvoju hrvatskog gospodarstva, tako i u vladinoj ekonomskoj politici, ali i u ukupnom sustavu gospodarenja.

Može se realno očekivati da će u Hrvatskoj još dulje vrijeme prevladavati neka vrsta dualnog sustava s izraženim raslojavanjem gospodarstva. Jedan njegov dio razvijat će se brže i na suvremenim osnovama, s relativno visokom proizvodnošću i višim dohocima zaposlenika. To će biti poduzeća u vlasništvu uspješnih inozemnih i manjeg broja domaćih poduzetnika (posebno transnacionalnih kompanija), sudionici u turističkom ugostiteljstvu (kako poduzeća, tako i privatni ugostitelji), zatim neka mala poduzeća i obrtnici, koji zadovoljavaju posebne tržišne potrebe, a ponegdje i uspješni poljoprivrednici. Veći dio gospodarstva "životarit" će bar još neko vrijeme na granici rentabilnosti (ili s gubicima) s niskom likvidnošću i pod prijetnjom stečaja i s niskim dohocima zaposlenika. Ekonomska politika vlade morala bi u tim uvjetima biti pretežno "defenzivna" s težnjom da se slaba poduzeća održe na životu i

time spriječi bujanje nezaposlenosti, odnosno da se osigura neka osnova za državnu potrošnju. Mjere koje se u tom pogledu mogu primijeniti su promjene u stečajnom postupku, a zatim i usmjeravanje većeg dijela kreditnog potencijala banaka u gospodarstvo (to bi se odlučnom politikom središnje banke moglo postići). Slično kao i poduzeća trebalo bi nastojati održati u životu i banke, ako se to može postići kreditima za likvidnost sa strane središnje banke. Time se izbjegava opasnost od naglog porasta nepovjerenja štediša u bankarski sustav što može dovesti do bankarske krize, a to može imati teže posljedice od također nepoželjnog povećanja novčane mase s inflacijskim pritiscima. U trenutnim uvjetima i "racionalizacija" državne uprave može postati opasna s obzirom na to da se time povećava broj nezaposlenih, koji nemaju izgleda u gospodarstvu. Treba uzeti u obzir i činjenicu da će se "uspješni" gospodarski sektor više oslanjati na povećanje proizvodnosti i veće plaće zaposlenika te da neće bitno povećati ukupnu zaposlenost u zemlji.

Vođenje gospodarske politike u uvjetima "raslojenog" (dualnog) gospodarstva nije jednostavno, a treba istaći da država i nema previše sredstava na raspolaganju. Državni proračun ionako je prenapregnut te ne postoje neke veće mogućnosti povećanja prihoda kako bi se zadovoljile potrebe manje uspješnog gospodarskog sektora. Svakako će biti mnogo zahtjeva za "poticajne" mjere odnosno za sanaciju pojedinih djelatnosti ili poduzeća što će biti teško ostvariti. Daljnja sredstva koja vladi stoje na raspolaganju je način provođenja privatizacije, usmjeravanje novčane emisije za određene svrhe (kolikogod to za suvremenu ekonomiku izgledao neprimjeren postupak) a zatim i prilagođivanje načina reguliranja tržišta stvarom stanju u gospodarstvu. U svakom slučaju državna će gospodarska politika još dulje vremena biti usmjerena na izbjegavanje kriza i na smanjenje stupnja raslojenosti gospodarstva, koja je socijalno (dakle i politički) teško prihvatljiva.

Može se stoga očekivati da će impulsi za konzistentno, suvremeno vođenje gospodarske politike hrvatske vlade pretežno dolaziti izvana. I samo pristupanje Hrvatske Svjetskoj trgovinskoj organizaciji sprječava vladu da zadovolji neke "partikularizme" bilo tako da oteža inozemnim dobavljačima da konkuriraju na domaćem tržištu, bilo da domaćim proizvođačima olakša izvoz. MMF će postavljati svoje uvjete u pogledu deficita državnog proračuna, te će time ograničiti mogućnosti Vlade da ostvari državnu potrošnju neprimjerenu mogućnostima gospodarstva. Razumije se da će prihvaćanje postupaka reguliranja tržišta i drugih elemenata europskog zakonodavstva u dugotrajnom procesu ulaska u Europsku uniju također prisiliti Vladu na konzistentno ponašanje. Konačno uvođenje euroa ukinut će mogućnost središnje banke kao državnog organa da emisijom ili nekim oblicima neprimjerenog reguliranja utječe na gospodarstvo.

Može se zaključiti da u postupcima prilagođivanja svjetskom i europskom gospodarskom sustavu treba tražiti put za povećanje konzistentnosti gospodarske politike hrvatske vlade. Ograničenje u dinamici kretanja po tom putu ležat će očito u teškoćama hrvatskog gospodarstva i nužnosti socijalno prihvatljivog načina njegove sanacije.

## LITERATURA

Ahec-Šonje, Amina (2000), *Leading Indicators of Currency and Banking Crises: Croatia and the World*, 25th CIRET Conference, listopad, Paris.

Baliño, Tomás J.T, Adam Bennet, i Eduardo Borensztein, ured., (1999), "Monetary Policy in Dollarized Economies", *IMF Occasional paper* 171, Washington D.C.

Dubravčić, Dinko (1995), "Entrepreneurial Aspects of Privatisation in Transition Economies", *Europe-Asia Studies*, 47 ( 2), 305-16.

----- (1999), "Tečajna politika i konkurentna sposobnost gospodarstva - ekonomske spoznaje i hrvatska stvarnost", *Ekonomski pregled*, 50 (11), 1437-50.

Hall, Peter A., ured. (1989), *The Political Power of Economic Ideas - Keynesianism Across Nations*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

Middleton, Roger (1998), *Charlatans or Saviours? Economists and the British Economy from Marshall to Meade*, Edward Elgar, Cheltenham UK, Northampton, MA, USA.

Schweickert, Rainer (2000), "Leistungsbilanzentwicklung ausgewählter Schwellenländer Asiens und Lateinamerikas", *Kieler Studien*, 306, Mohr Siebeck.

Standing, Guy (2000), "Brave New Words? A Critique of Stiglitz's World Bank Rethink", *Development and Change*, 31, 737-63.